

STŘEDOVĚKÉ PECE Z HELLICHOVY ULICE NA MALÉ STRANĚ

Revize výsledků výzkumu z roku 1969

JAN HAVRDA – KRISTÝNA MATĚJKOVÁ – MICHAL TRYML

Výsledky dosud nezveřejněné záchranné akce v Hellichově ulici na Malé Straně (Praha 1) provedené v roce 1969. Ve stěně již vykopané rýhy objevil amatérský archeolog v hloubce 2,4 m dva oválné objekty, pravděpodobně pece, a na haldách vykopané zeminy sesbíral poměrně početný soubor keramických fragmentů. Většina z nich pochází z období 12. - 13. století, není proto vyloučené, že do tohoto období lze také datovat objevené objekty. S určitou mírou pravděpodobnosti lze dokumentované jámy interpretovat jako hrnčířské pece. Pro dějiny osídlení zdejšího mikroregionu je důležitá absence keramiky starší 12. století (kromě dvou střepů), která téměř vylučuje intenzivnější osídlení místa v této fázi raného středověku

A MEDIEVAL KILNS IN HELLICOVA STREET AT MALÁ STRANA IN PRAGUE

Unpublished results of a rescue excavation in Hellichova Street at Malá Strana in Prague 1 pursued in 1969. In a trench section an amateur archaeologist discovered two oval features in the depth of 2,4 m, probably kilns, and gathered a number of pottery fragments on the spoil heaps. Since most of them are dated to the 12th–13th century, this date may be associated also with the features, interpreted as possible pottery kilns. The settlement history of this mikroregion is characterised by the absence of the pottery earlier than 12th century (apart from two sherds), which almost excludes any intensive activity on this site in this phase of the Early Middle Ages.

Klíčová slova — Praha – Malá Strana – archeologický výzkum – výrobní objekt – pec – středověká keramika

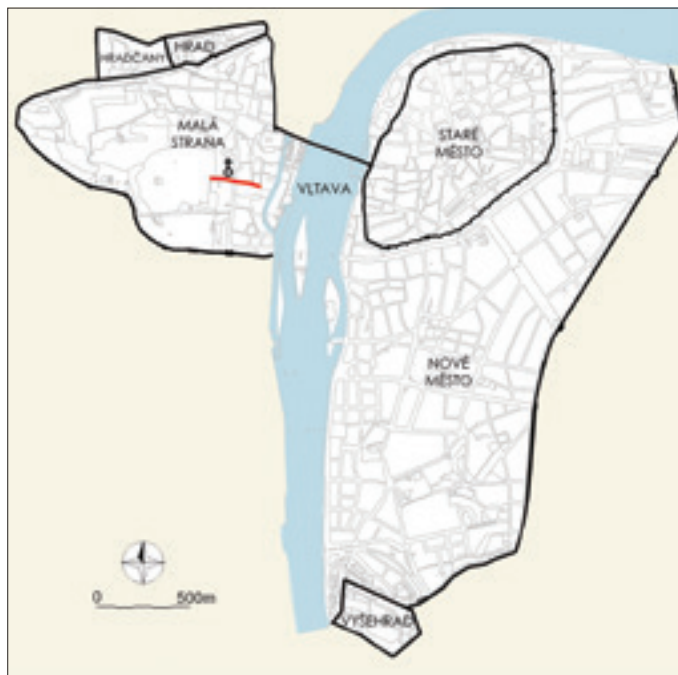
Key words — Prague – Malá Strana – archaeological excavations – production feature – kiln – Medieval pottery

Úvod

V rámci zpracovávání nových archeologických akcí v Hellichově ulici na pražské Malé Straně (obr. 1) a snahy o zasazení jejich výsledků do širších sídelních souvislostí jsme se začali zabývat i staršími výzkumy. Na ploše Hellichovy ulice byly ve 20. století provedeny především dvě záchranné akce. První z nich je rozsahem menší výzkum Václava Humla z roku 1969, druhým pak dokumentace řezů v rýze pro plynovod pod vedením Marie Širové realizovaná roku 1977. Ani jeden z těchto výzkumů nebyl až na stručná sdělení publikován (HUML 1971b; ŠIROVÁ 1981). V následujícím textu chceme zpřístupnit výsledky výzkumu Václava Humla (obr. 2). Hned na úvod proto pokládáme za nutné připomenout, že šlo o jednu z prvních akcí na území Malé Strany, neboť do té doby uskutečněné akce Vladimíra Piší byly spíše stavebně - historickými průzkumy, byť prováděnými i pod úrovní terénů. Probíhala zhruba ve stejné době jako dnes již legendární výzkum Ladislava Hrdličky na Klárově.

V databázi archeologických dokumentačních bodů na území Pražské památkové rezervace (HRDLIČKA 2005, 99) má akce v Hellichově ulici číslo 247.

Roku 1969 probíhaly na Malé Straně asanační práce, jejichž účelem bylo odvedení spodních vod z východního svahu Petřina směrem do Vltavy. Na konci roku pak došlo při pokládce odvodňovacího potrubí v horním (západním) úseku Hellichovy ulice, ppč. 1054, jižně od domu čp. 535/III, k narušení archeologických situací. Pražskému sběrateli Stanislavu Pekařovi se podařilo v již vykopané rýze

Obr. 1. Pražská historická města. Černě kostel sv. Vavřince v Nebovíděch na Malé Straně, červeně – Hellichova ulice (kresba J. Hlavatý).

Obr. 2. Praha 1-Malá Strana, západní úsek Hellichovy ulice a přilehlá část ulice Újezd. Čárkovaně trasa odvodňovací rýhy, černý obdélníček vyznačuje místo nálezu z roku 1969 (dle plánu, zařazeného do nálezové zprávy; HUML 1971a). Šipky ukazují na situaci řezů dokumentovaných v roce 2008: R04 – výzkum NPÚ HMP č. 2008/17; R20 – výzkum NPÚ HMP č. 2008/07 (zobrazil J. Hlavatý).

o šířce cca 120 cm zdokumentovat dva objekty rýsující se ve stěnách výkopu (obr. 3) a probíráním výkopku na ulici zachránit velkou část materiálu, převážně zlomků středověké keramiky. Na jeho popud se na místo vypravil Václav Huml z Musea hl. m. Prahy, který však mohl silně narušenou situaci¹ rekonstruovat už jen zčásti. Později překreslil Pekařovy schematické nákresy porušených objektů, interpretovaných jako pece, a popsal a zaevidoval veškeré vyzdvížené nálezy (HUML 1971a). Jinou než kresebnou dokumentaci Humlova zpráva neobsahuje. Víme, že Václav Huml archeologické situace fotografoval, nicméně nám se nepodařilo dohledat žádné snímky, vážící se k tomuto výzkumu.²

Nálezová situace

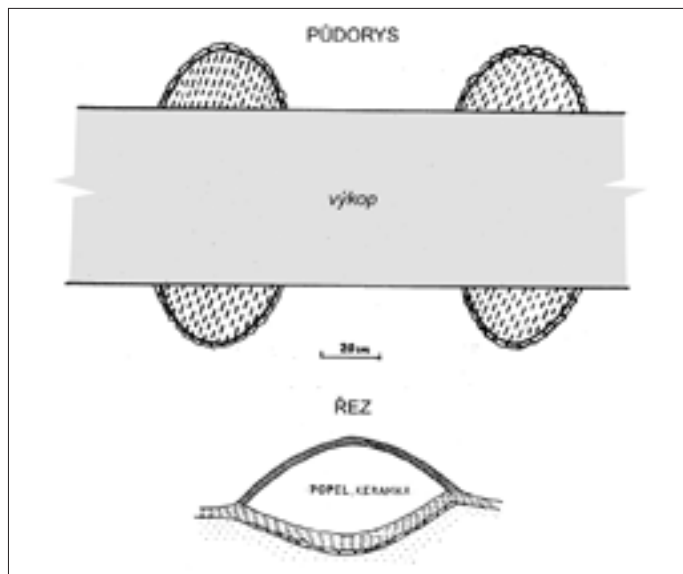
Předmětem prezentovaného výzkumu byly dvě oválné či elipsovité jámy (obr. 3). Pro popis jejich podoby můžeme využít pouze plánek zařazený do zmíněné nálezové zprávy, nakreslený Václavem Humlem dle výpovědi a skici sběratele S. Pekaře (HUML 1971a, 2). Rozměry obou dokumentovaných jam byly téměř totožné: délka cca 200 cm, šířka 70–90 cm a odhadovaná výška přibližně 40–60 cm. Objekty se nalézaly v hloubce 240 cm (HUML 1971b, 41). Dle dnešních znalostí o úrovni povrchu geologického podloží je velmi pravděpodobné, že objekty byly zahlobeny přibližně půl metru pod jeho úroveň. Podloží se na úpatí Petřína v nejzápadnější části Hellichovy ulice nachází v hloubce 2 metry (HAVRDA/TRYML 2009a, 411).

Stratigrafii, odkrytou ve stěně rýhy pro kanalizaci, popsal autor výzkumu následovně: svrchní partii nadloží tvořila novodobá navážka mocná 30 cm, pod ní do hloubky 60 cm zasahoval návoz s novověkou keramikou (HUML 1971a, 1). Níže se dle Václava Humla nalézaly splachové vrstvy tvořené žlutým jílem, který měl v hloubce 250 cm nasedat na kamenito-jílovité dno výkopu. U obou objektů, orientovaných severojižním směrem, bylo zjištěno kamenné obložení z břidlicových destiček po obvodu. Několik břidlicových destiček o max. velikosti 9 x 4 x 0,3 cm, pokrývajících původně i dna objektů, bylo obsaženo také v nálezovém souboru uloženém v Muzeu hl. m. Prahy. Na destičkách ležela 5 cm mocná vrstva vypálené jílovité hlíny. Výplň jam tvořil vedle keramiky popel, uhlíky a kusy mazanice s otisky konstrukčních prvků – prutů (HUML 1971a, 3). Otisky prutů byly zřetelné i na mazanici, která tvořila stěny objektů (obr. 4). Právě tyto nálezy vedly V. Humla k domněnce, že se jedná o pece (HUML 1971b, 44, pozn.11).

Vzhledem ke značně schematickému nákresu, jaký máme k dispozici, je poměrně problematické nalezené pece blížeji interpretovat. Uvedené rozměry neodporují Humlově hypotéze o pecích

¹ V momentě, kdy se V. Huml dostal na místo výzkumu, bylo už položeno odvodní potrubí s betonovým podkladem.

² Nelze vyloučit, že takové fotografie vznikly. Pozůstalost Václava Humla ale nebyla doposud detailně zpracována.

hrnčářských (cf. VARADZIN 2010, obr. 31). Ne zcela typická je jejich rovnoběžná poloha (např. ZATLOUKAL 2000, 64) a značně protáhlý oválný půdorys, který může být ovlivněn celkovou jednoduchostí nákresu (viz dále). Ještě nesnadnější se jeví snaha zjistit, jaký představují konstrukční typ. Na našem území se v průběhu raného a vrcholného středověku vyskytují jak pece s tahem horizontálním, tak typy vertikální (VARADZIN 2010, tab. 1). Ve stejném období i v rámci jedné oblasti se také mohlo používat i něko-

Obr. 3. Půdorys a řez středověkými objekty. Výzkum Hellichova 1969 (kresba S. Pekař a V. Huml, plánec převzat z náleзовé zprávy výzkumu HUML 1971a).

lik typů současně (WEISER 2003, 38). Pro jejich zařazení je proto potřebný podélný profil objektem (HEEGE 2007, 119), který v našem případě chybí.

Určitým vodítkem může být právě oválný půdorys, při kterém se ale vstupní otvor nacházel vždy na jeho kratší straně – v našem případě tedy v místě, které nebylo narušeno rýhou. Na půdorysném plánu ani na řezu nejsou stěny objektů v těchto místech přerušeny. Jako vysvětlení se nabízí možnost, že by půdorys nebyl dokumentován v úrovni podlahy, ale až nad hypotetickým vstupním otvorem. Nasvědčovalo by tomu i zakreslení kamenů na půdorysu, které je patrné pouze po obvodu objektů, a to ještě značně schematicky. Nelze také vyloučit, že se v místě, kam zasáhla rýha, nacházelo zúžení oddělující topeniště od vypalovacího prostoru, jak to známe u jiných pecí (Sady u Uherského Hradiště – HRUBÝ 1965, obr. 1; Staré Mýto – RICHTER 1994, obr. 2, nebo Staré Město – Uherské Hradiště – GALUŠKA 2003, obr. 2). V takovém případě by se také vstupní otvor nacházel v místě, kudy byla vedena rýha, a nemohl být dokumentován.

Právě protáhlý, snad oválný půdorys naznačuje, že by se mohlo jednat o pec s tahem šikmým či horizontálním, případně o některý z typů přechodných. Bohužel se nelze vyjádřit k otázce vnitřního členění (pokud nějaké bylo). Nevíme proto, zda byly zachyceny pece jedno – či dvouprostorové (kde je topeniště odděleno od vypalovací komory; HEEGE 2007, 121sq; VARADZIN 2010, 22). Podle Ladislava Varadzina se u nás do 12. století používaly převážně typy pecí polních, a až do 13. století spíše menších rozměrů (VARADZIN 2010, 27–28; 31). Uvažovat z tohoto důvodu na mladší dataci pece je však více než spekulativní.

Sporné je také vyložení podlahy plochými kameny. U dosud odkrytých hrnčářských pecí se tento způsob úpravy zpravidla neobjevuje, nejedná-li se o nerozpoznanou součást přepažení, např. překladu nad topnými kanálky nebo o kamenný sokl (ZATLOUKAL 2000, 63 sqq.). Propálené objekty, jejichž dno bylo vyloženo kameny, bývají interpretovány spíše v rovině vysoušecích, nikoliv vypalovacích zařízení (kupř. Jihlava, Mstěnice; ZATLOUKAL 2000, 64).

Z prostředí levobřežního podhradí Pražského hradu známe z období 2. poloviny 13. století a průběhu století následujícího několik hrnčářských pecí, které však doposavad nebyly detailněji publikovány (oválná pec s klenbou tvořenou keramickými nádobami z čp. 258 na Malostranském náměstí – ČIHÁKOVÁ/ZAVŘEL 1993, 200), příp. jejich zpracování teprve probíhá (pec na zahradě domu čp. 355 ve Vlašské ulici – HAVRDA 2013). V obou těchto pecích byla vypalována světlá červeně malovaná keramika.

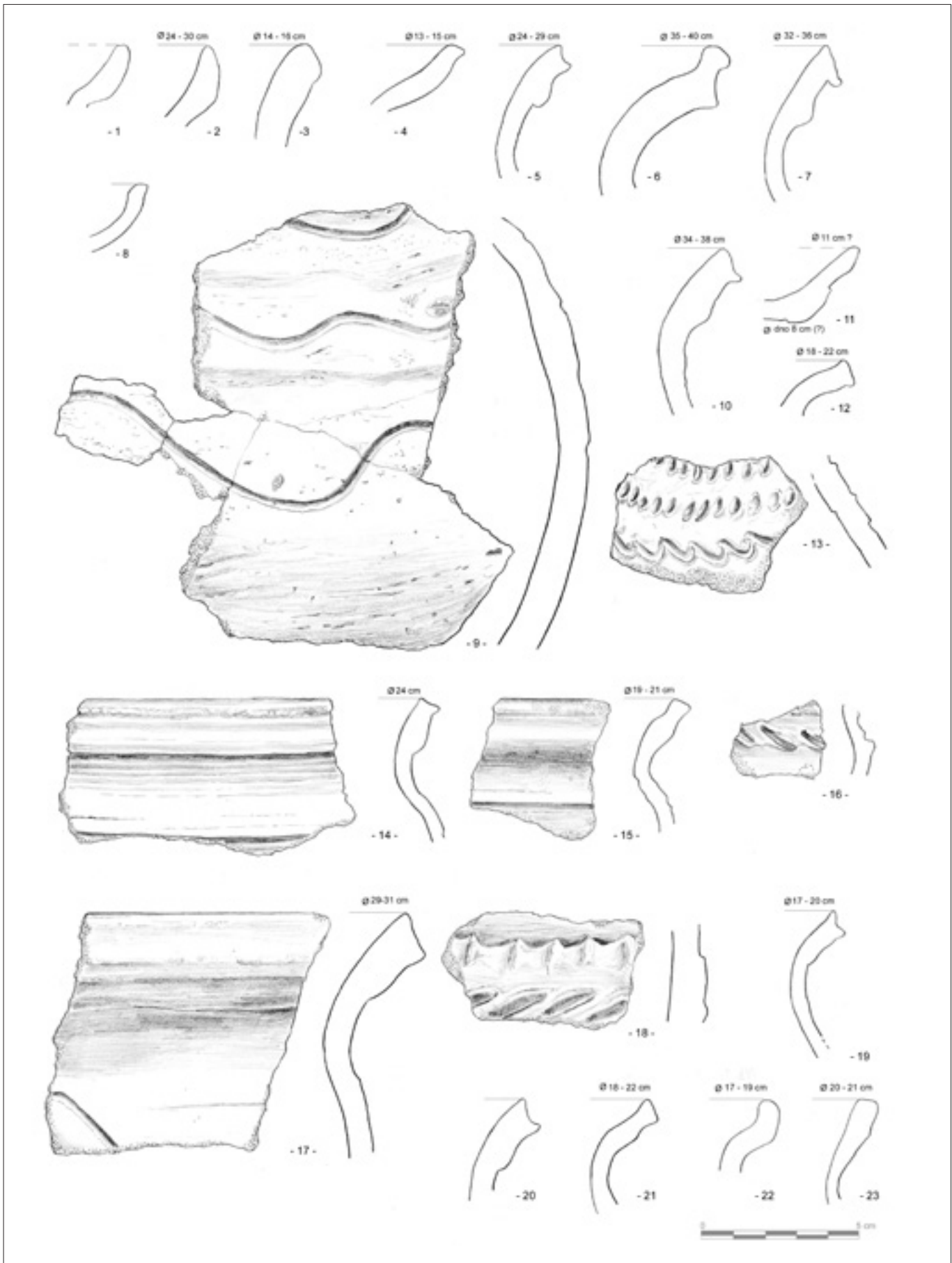
Nálezy

Výzkumem byl získán na liniovou stavbu poměrně početný materiál (obr. 5).³ Václav Huml datuje nalezenou keramiku do 12. a 13. století (HUML 1971b, 43), nicméně krátké revizní zpracování

Obr. 4. Výběr zlomků mazanice ze stěny pecí (?) získaný na západním konci Hellichovy ulice (HUML 1971a) při kopání odvodnění v roce 1969 (foto K. Matějková).

³ Nálezová zpráva neobsahuje celkový inventář nálezů – jejich celkový počet ani kvantitativní specifikaci jednotlivých typů či keramických tříd. Soubor se nalézá ve čtyřech kartónových muzejních krabicích s tím, že poslední krabice byla z větší části zaplněna nálezy z jiné lokality. Nálezy jsou uloženy v depozitáři Muzea hl. m. Prahy v Praze 13-Stodůlkách. Za pomoc při revizi materiálu děkujeme M. Šmolíkové a H. Nedvědové.

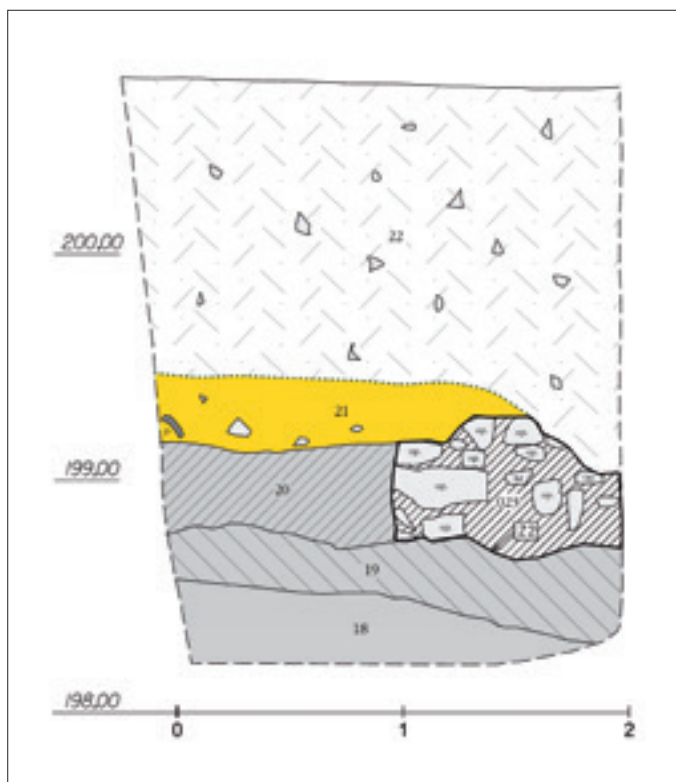
Obr. 5. Výběr keramiky získané na západním konci Hellichovy ulice (Huml 1971a) při kopání odvodnění v roce 1969 (kresba S. Svatošová).

ukázalo, že situace není tak jednoduchá. V souboru se nacházela keramika z období raného středověku až první poloviny 17. století, což vzhledem k nálezoým okolnostem, kdy byla vy-sbírávána „z vyházených hald“, není příliš překvapivé. Ze získaných keramických nálezů lze za prokazatelně nejstarší považovat dva fragmenty kalichovitých okrajů, které bychom mohli velmi zhruba zařadit do pokročilého 10. až 1. poloviny 11. století (ČIHÁKOVÁ/HAVRDA 2008, 209). Mnohem výraznější zastoupení měl okruh keramiky s okrajem zduřelým, a to jak jeho starší – archaické varianty, tak morfologicky vyspělejší tvary (obr. 5). Klasické zduřelé okraje nebyly zaznamenány. Zmiňované prvky reprezentují převážně období 12. století (BOHÁČOVÁ/HERICOVÁ 2008, 300) s tím, že archaicky zduřelé okraje nastupují již v průběhu 2. poloviny století předcházejícího.

Do 12. až 13. století lze zařadit také zlomky esovitých misek/pokliček s vlnicí na vnitřní straně, robustnějších technických misek, nebo masivnější hrnce s velkými vzhůru vytaženými okraji. Neobvykle výrazné zastoupení mají v souboru střepy tuhové keramiky pocházející ze silnostěnných zásobnic. Jejich výzdobu tvoří zpravidla nepříliš vystupující širší plastické lišty, méně zastoupeny jsou ryté horizontální linie zpravidla v kombinaci s vlnicí a jen několik zlomků zdobí šikmé linie přesekávající morfologicky výrazněji vystupující partie. Hnědá až oranžovohnědá barva vnějšího povrchu u některých zlomků naznačuje oxidační přežah nádob (PROCHÁZKA 2007, obr. 9). V jednom ze sáčků vykazovaly tuhové střepy stopy deformace žárem. Datování keramiky s výraznou příměsí tuhy se v Praze pohybuje v širokém intervalu od 10. do 14. století (ČIHÁKOVÁ 2001, 105).

Také 13. století bylo zastoupeno relativně hojně. Mimo mladších prvků, jako jsou např. červeně malovaná keramika (hrnce, džbány, mísy) nebo fragmenty kulatějších hrnců typu „Sekanka“ (ibidem, 102), sem můžeme zařadit i tvary přecházející plynule ze století předchozího – technické a esovité misky a hrnce s variantami vzhůru vytažených okrajů. Mezi zajímavější prvky lze počítat zlomek hrdla z lahve zdobené vlnicí a vropy (např. RICHTER/KRAJÍC 2001, 157, 159; obr. 4: 13). Období vrcholného až pozdního středověku je poněkud překvapivě zastoupeno velkým množstvím pokliček, a to jak oxidačně, tak redukčně pálených. Zpravidla se jednalo o typy mírně zvonovité s vnitřním odsazením. Hori-

Obr. 6. Řez R04 dokumentovaný ve výkopu pro hydroizolaci severní stěny domu čp. 300 v Hellichově ulici (výzkum NPÚ 2008/14, HAVRDA/TRYML 2009b, 411). Lokalizace řezu viz obr. 2. Vysvětlivky: **šedě** – podloží (na svahových hlinitých sedimentech je vyvinut půdní typ – **řidká šrafa**, a na něm se uložil hlinitý splach – **hustá šrafa**), **žlutě** – navážková hlinitá vrstva se stavebním odpadem (vrcholný středověk), **bíle** – recentní kamenitohlinité navážky a výplně výkopů pro inž. síť. Popis vrstev: **18** – světle hnědá písčito-prachovitá hlína, nahodile zrnka a střípky opuky, svahový sediment, **19** – tmavě hnědá, prachovitá hlína, nahodile střípky opuky, půdní typ, **20** – světle hnědá, prachovitá hlína, nahodile zrnka a střípky opuky, ojediněle uhlíky, splach či svahový sediment (?), **21** – hnědá hlína, četně zlomky opuky (1 až 15 cm), nahodile střešní krytina (až 15 cm), **22** – konstrukce z lomové opuky, vzácně břidlice, kameny pojeny hlínou (zobrazil J. Hlavatý).

zont 14. století představuje více tenkostěnná keramika okrových až okrově šedých tónů, hruběji ostřená, s výraznější příměsí slídy. O něco mladší redukční zboží reprezentují fragmenty nádob s radélkovou výzdobou. Nejmladšímu období lze připsat jeden zlomek snad náležející tzv. be-rounskému zboží a zeleně glazovaný talíř (analogicky např. CHYBOVÁ 2009, 279).

Mimo keramiky obsahovaly sáčky ještě předměty z kovu. Ze železných byly nejčastěji zastoupeny hřebíky různých typů, kus podkovy a část nástroje, který lze patrně považovat za nebozez. Tuto kategorii nálezů pak doplňuje fragment bronzového řetízku.

Výzkumy v nejbližším okolí

Pro doplnění informací o sídlištní situaci v prostoru nálezu peci učiněném v roce 1969 jsme zařadili dva profily dokumentované v nevelké vzdálenosti od referovaných výrobních objektů. V roce 2008 proběhly na západním úseku Hellichovy ulice dva menší výzkumy ve 2–3 metry hlubokých liniových výkopech (obr. 2). Dvacet metrů jižně od peci se pod recentní partií nadloží dochovalo

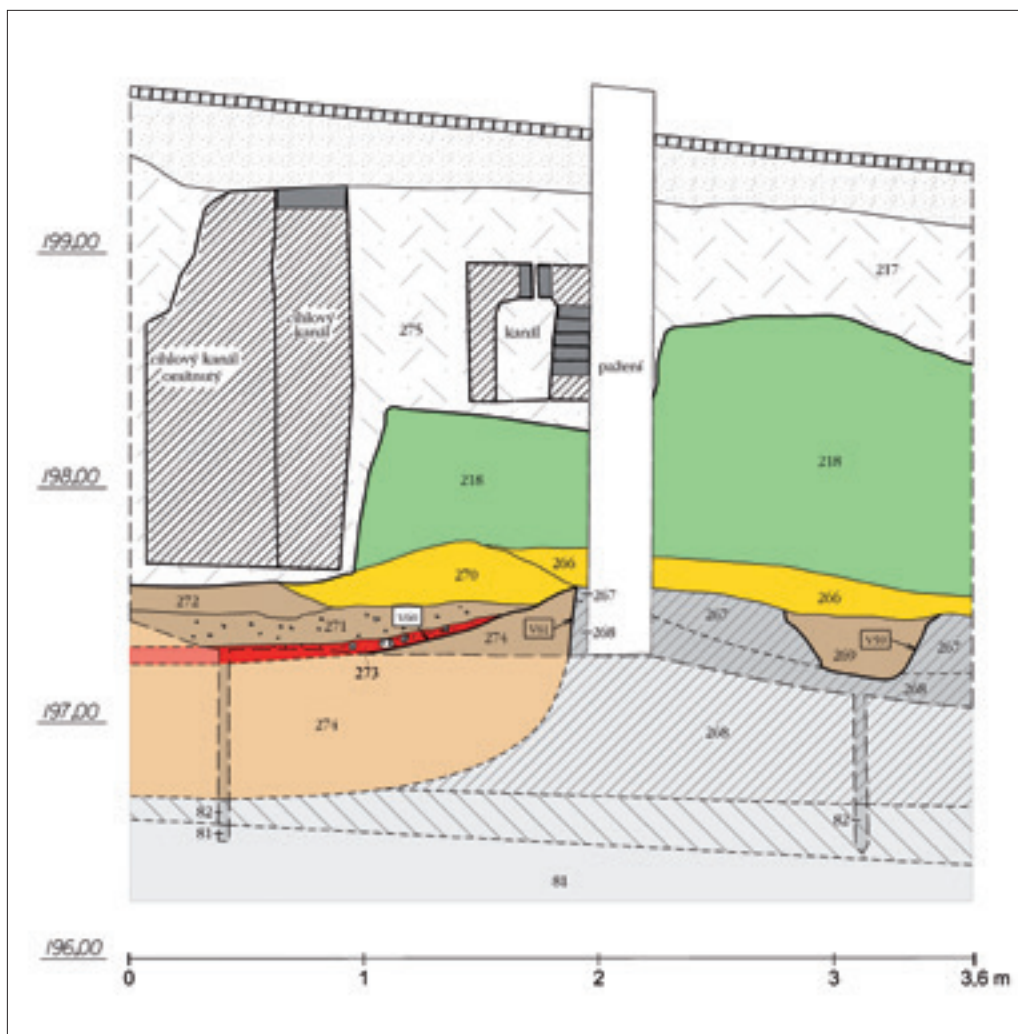
v hloubce 1,45 m torzo zděné konstrukce z lomové opuky (řez R04). Jako pojivo se uplatnila jílovitá hlína, ve které byly nalezeny dva zlomky světlé červeně malované keramiky (obr. 6). Orientace konstrukce byla patrně SZ-JV. V průběhu 14. století zeď zanikla a byla překryta vrstvou s četným stavebním odpadem, prejzy a zlomky vrcholně středověké keramiky. V souboru se našly četné zlomky ze světlých červeně malovaných keramických nádob (HAVRDA/TRYML 2009b, 411).

Pouhých dvanáct metrů severně od nálezů pecí byla terénní situace odlišná (řez R20). Pod polo-
hou novověkých navážek (obr. 7: vrstva 218; obr. 8: 1–4), jejichž mocnost se pohybovala okolo dvou metrů, byly odkryty dva obtížně interpretovatelné, do podloží zahloubené objekty. Ve větším z nich byla zachycena uhlíkatá vrstva, obsahující nesouvislé polohy dočervena propálené hlíny (obr. 7: vr. 273). Rozměry snad pyrotechnologického objektu nejasné funkce se určit nepodařilo. Pouze výška podloží byla ověřena geologickým vrtákem. Z výplně objektu byla získána keramika, kterou lze zařadit do okruhu nádob s klasicky zduřelým okrajem, a tak jeho zánik datovat do 2. poloviny 12. až 1. poloviny 13. století (obr. 8: 5–8). Zahloubené objekty překryly hlinité uloženiny (obr. 7: vr. 266 a 270), z nichž však nebyly získány žádné nálezy. Pouze na základě jejich stratigrafické pozice je hypoteticky můžeme zařadit do vrcholného středověku. Do stejného období datujeme i zděné konstrukce tvořené lomovou opukou pojenou hlínou, které byly nalezeny v těsném západním sousedství řezu R20.

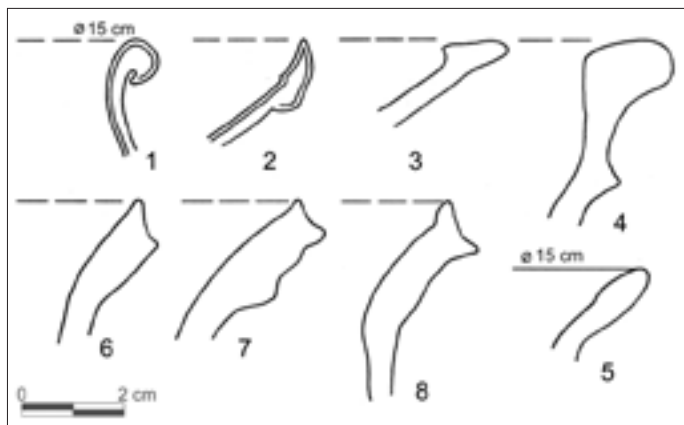
Závěr

Při zhodnocení výsledků výzkumu je třeba zdůraznit, že nelze rozlišit nálezy z výplně pecí od keramiky z okolních terénů. Nadto materiál údajně získaný z výplně nevykazuje žádnou výraznější homogenitu. Jediný jednodušší a početnější soubor představuje tuhá keramika, u níž se však dlouhodobě předpokládá, že byla do Prahy dovážena z oblastí, kde se nacházejí ložiska tuhy (ČIHÁKOVÁ 2001, 105). Větší počet fragmentů tuhových zásobnic není ale v pražském prostředí

Obr. 7. Řez R20 (část) dokumentovaný ve výkopu pro kanalizaci před domem čp. 535 v Hellichově ulici (výzkum NPÚ 2008/07, HAVRDA/TRYML 2009a). Lokalizace řezu viz obr. 2. Vysvětlivky: **šedě** – podloží (na svahových hlinitých sedimentech je vyvinut půdní typ – řídká šrafa, a na něm se uložil humózní splach – **hustá šrafa**), **červeně** – pyrotechnologický objekt, **hnědě** – hlinité výplně zahloubených objektů (2. pol. 12. až 1. pol. 13. století), **žlutě** – hlinité sídlištní vrstvy (vrcholný středověk?), **zeleně** – hlína s úlomky opuky a cihel (novověká navážka), **bíle** – recentní kamenitohlinité navážky a výplně výkopů pro inž. sítě. Popis: **81** – světlé hnědá jílovitoprachovitá hlína, **82** – tmavě hnědá hlína, **267 a 268** – světlé hnědá ulehlá jílovitoprachovitá hlína, vzácně uhlík, valounek, zrna opuky, **269** – našedle hnědá měkká prachovitá hlína, vzácně opuka (4 cm), **274** – hnědá měkká hlína, nahodile uhlík, **273** – černá měkká uhlíkatá hlína, nahodile nesouvislé polohy dočervena propálené hlíny o tloušťce 0,5 cm, **271** – tmavě šedá hlína, četné kameny (opuka i valouny do 5 cm), **272** – nazelenale šedo hnědá až sytě hnědá jílovitoprachovitá hlína, nahodile uhlíky, **270** – hnědá písčito-prachovitá hlína, nahodile drobná opuka, uhlík, kost, **266** – šedá mírně ulehlá prachovitá hlína s příměsí hrubozrného písku, nahodile uhlíky, valounky, **218** – tmavší šedo hnědá hlína, nahodile drobné uhlíky, opuka, cihlovina, střípky břidlice, **217 a 275** – hlína, nahodile uhlíky, opuka, cihlovina, střípky břidlice. Spodní partie řezu rekonstruována na základě dvou ručních geologických vrtů (zobrazil J. Hlavatý).

příliš obvyklý. V této souvislosti lze připomenout pec odkrytou v Lošticích, kde nalezené zlomky tuhových zásobnic měly být původně vsazeny do konstrukce její kopule (Goš 1980, 96). Zda mohly být pro tyto účely využity i zde, nelze při současném stavu poznání rozhodnout.

Zbytek materiálu je značně různorodý – ať už chronologicky, keramickou hmotou,

nebo způsobem výpalu. Těžko si lze za těchto okolností představit, že by se mohlo jednat o vsázku pece. Spíše se zdá, že se značná část získané keramiky dostala do výplně pecí z okolních sídlištních situací.

Vyhodnocení celého souboru tak můžeme považovat za informativní pouze v tom směru, že nám poskytuje určitou představu o intenzitě sídelních aktivit v období raného a vrcholného středověku v daném prostoru. Protože většina nalezených keramických zlomků pochází ze 12. a 13. století, naše úvahy o možné dataci nalezených pecí míří do tohoto období, nicméně zkoumaný

Obr. 8. Výběr keramiky získané při dokumentaci řezu R20 v roce 2008 (obr. 7). Okraje 1–4 pocházejí z novověké navážkové vrstvy 218. Keramika 5–8 byla vyzorkována z výplně středověkého objektu: zlomky 5 a 6 byly získány z vrstvy 271, fragment 7 z vrstvy 272 a okraj 8 byl nalezen ve vrstvě 273 (kresba V. Čermák).

Obr. 9. Výřez z tzv. Vratislavského dřevořezy Jana Kozla a Michala Petrleho z roku 1562. Nejstarší známé zobrazení lokality při pohledu z Petřína (od západu). Uprostřed dole kostel sv. Vavřínce v Nebovidech; šipka ukazuje na přibližné místo nálezu (zobrazil J. Hlavatý).

soubor jistotu neposkytuje. Z hlediska počátku osídlení daného mikroregionu je důležitá skutečnost, že absence starší keramiky (kromě dvou střepů) téměř vylučuje intenzivnější osídlení místa dříve než ve 12. století. To koresponduje i s dosavadními výsledky archeologických výzkumů realizovanými v prostoru Hellichovy ulice. Na jejich základě můžeme intenzivnější osídlení území někdejší osady Nebovidy (obr. 9) datovat nejdříve do 12. století, a to spíše až do jeho 2. poloviny (HAVRDA/TRYML 2009a, 411).

Zajímavé je také umístění objektů. Vyhloubeny byly na okraji osídlené plochy, přímo pod petřínským svahem, v místech, kde končila známá zástavba této části pražského podhradí (obr. 10). Charakter a vývoj osídlení prostoru, ve kterém se nalézala středověká osada Nebovidy, bude však moci být popsán až po vyhodnocení dalších archeologických výzkumů zde realizovaných.

Obr. 10. Praha 1-Malá Strana, Hellichova ulice a její okolí. Soutisk současné katastrální mapy a výřezu ze Stablního katastru z roku 1842. Modrým obdélníčkem a šipkou vyznačeno umístění nálezu objektů z roku 1969 (zobrazila S. Babuškova a J. Hlavatý).

LITERATURA

- BOHÁČOVÁ/HERICOVÁ 2008 — Ivana BOHÁČOVÁ / Iva HERICOVÁ: Raně středověký sídelní areál v západní části hradčanského ostrohu. *Archaeologica Pragensia* 19, 2008, 257–308.
- ČIHÁKOVÁ 2001 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Svědectví střepů 1 – středověká keramika z Petřína. In: *Pražský vrch Petřín*, Jan ZAVŘEL (ed.), Praha/Litomyšl, 2001, 98–106.
- ČIHÁKOVÁ 2002 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: K dosavadnímu poznání raně středověké Malé Strany. *Archeologické rozhledy* 54, 2002, 738–752.
- ČIHÁKOVÁ/HAVRDA 2008 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Jan HAVRDA: Malá Strana v raném středověku. Stav výzkumu a rekapitulace poznání. *Archeologické rozhledy* 60, 2008, 187–228.
- ČIHÁKOVÁ/ZAVŘEL 1993 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Jan ZAVŘEL: Praha 1-Malá Strana, Malostranské náměstí. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008*, *Pražský sborník historický* 37, 2009, 198–200.
- GALUŠKA 2003 — Luděk GALUŠKA: Zaniklá hrncířská pec středověkého Veligradu-Starého Města: důsledek vpádu Matouše Čáka Trenčanského na Moravu v roce 1315? *Archaeologia historica* 28, 2003, 591–609.
- GOŠ 1980 — Vladimír GOŠ: K problematice výroby loštické keramiky. In: *Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami*. Sborník ze semináře 1978. Technické muzeum v Brně. Brno 1980, 95–100.
- HAVRDA 2013 — Jan HAVRDA: Praha 1-Malá Strana, Vlašská čp. 355, nálezná zpráva o výzkumu NPÚ ÚOP v hl. m. Praze č. 2012/9. Praha 2013. Uloženo:

- HAVRDA/TRYML 2009a — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Praha 1-Malá Strana, Hellichova ulice ppč. 1054. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008, Pražský sborník historický 37, 2009, 411.
- HAVRDA/TRYML 2009b — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Praha 1-Malá Strana, Hellichova ulice čp. 300/III. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008, Pražský sborník historický 37, 2009, 411–412.
- HEEGE 2007 — Andreas HEEGE: Töpferöfen – Pottery kilns – Fours de potiers. Die Erforschung frühmittelalterlicher bis neuzeitlicher Töpferöfen (6.–20. Jh.) in Belgien, den Niederlanden, Deutschland, Österreich und der Schweiz. Basel 2007.
- HRDLIČKA 1982 — Ladislav HRDLIČKA: Využití výkopů pro inženýrské sítě jako pramen k poznání původního reliéfu a jeho proměn v historickém jádru města. Archeologické rozhledy 34, 1982, 599–620.
- HRDLIČKA 1984 — Ladislav HRDLIČKA: Nástin vývoje reliéfu historického jádra Prahy ve středověku. Archaeologica Pragensia 5, 1984/2, 197–210.
- HRDLIČKA 2005 — Ladislav HRDLIČKA: Praha. Podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území městské památkové rezervace. Praha 2005.
- HRDLIČKA 2009 — Ladislav HRDLIČKA: Praha. Databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území městské památkové rezervace. Aktualizace k 31. 12. 2005, e-Book, Praha 2009.
- HRUBÝ 1965 — Vilém HRUBÝ: Keramika antických tvarů v době velkomoravské. Časopis Moravského muzea 50, 1965, 37–62.
- HUML 1971a — Václav HUML: Praha 1-Malá Strana, Hellichova ul. jz. od čp. 365, nálezová zpráva. Praha 1971. Uloženo: Archiv ARÚ Praha, č. j. 1737/76.
- HUML 1971b — Václav HUML: Výsledky archeologického výzkumu osady Újezda (k dějinám předkolonizační zástavby Prahy). In: Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 1. Uherské Hradiště, 39–46.
- CHYBOVÁ 2009 — Helena CHYBOVÁ: Kroměříž zmizelá a znovu nalezená aneb historie ukrytá pod dlažbou města. Kroměříž 2009.
- PROCHÁZKA/PEŠKA 2007 — Rudolf PROCHÁZKA / Marek PEŠKA: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století. Přehled výzkumů 48, 2007, 143–299.
- RICHTER 1994 — Miroslav RICHTER: Hrnčířská pec ze Starého Mýta (k otázce počátků vrcholně středověké keramiky). Památky archeologické 85, supplementum 2, 1993, 145–157.
- RICHTER/KRAJÍČEK 2001 — Miroslav RICHTER / Rudolf KRAJÍČEK: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988. Praha/Sezimovo Ústí/Tábor 2001.
- ŠÍROVÁ 1981 — Marie ŠÍROVÁ: 306. Praha 1-Malá Strana, 1977 – b) Hellichova ul., západní část, č. kat. 1054/III. Výzkumy v Čechách 1976–1977, Praha 1981, 107–108.
- VARADZIN 2010 — Ladislav VARADZIN: Hrnčířská výroba ve východní části střední Evropy 6.–13. století v archeologických pramenech. Archeologické rozhledy 62, 2010, 17–71.
- WEISER 2003 — Barbara WEISER: Töpferöfen von 500 bis 1500 n. Chr. im deutschsprachigen Raum und in angrenzenden Gebieten. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Beiheft 15, Bonn/Habelt, 2003.
- ZATLOUKAL 2000 — Richard ZATLOUKAL: Archeologické doklady hrnčířství ve 13. až 1. polovině 16. století na Moravě a ve Slezsku. Archaeologia Technica 11, 2000, 60–74.

RESUME

Der Beitrag fasst kürzlich die Ergebnisse der bislang nicht veröffentlichten archäologischen Rettungsfor-
schung in der Hellichova (Hintere Dominikaner-) Gasse in Prag 1-Kleinseite zusammen (Abb. 1). Die For-
schung wurde im Jahre 1969 durchgeführt. Ein Amateur-Archäologe identifizierte an der Wand des schon
ausgehobenen Grabens für die Entwässerung des Petřín-Abhangs zwei ausgefüllte Gruben und sammelte
aus den Aushubhaufen eine verhältnismäßig zahlreiche Menge Keramikfragmente an. Er skizzierte sche-
matisch die gefundene Situation (Abb. 3) und meldete seinen Fund im Museum der Hauptstadt Prag. Der
Archäologe Václav Huml konnte aber die stark beeinträchtigte Situation nur zum Teil rekonstruieren. Die Ob-
jekte wurden in der Tiefe zu 240 cm festgestellt, seicht in den Untergrund eingetieft. Sie waren mit kleineren
Schieferplatten ausgekleidet, an den eine 5 cm starke Schicht der gebrannten Erde lag. In der Grubenausfü-
llung befanden sich auch Lehmestrichstücke mit Rutenabdrücken (Abb. 4) als Spuren nach den Konstruktio-
nsgliedern. Václav Huml hat die gefundenen Objekte als Töpferöfen gedeutet. Anhand der unvollständigen
Informationen, die zur Verfügung sind, kann man mit einer bestimmten Vorsicht diese Deutung annehmen.
Die Konstruktion der Öfen ist für das Gebiet Tschechiens rar. Die gefundene Keramik fällt vor allem in das
12.-13. Jahrhundert (Abb. 5), es ist also nicht ausgeschlossen die festgestellten Objekte bereits in diese
Periode datieren zu können. Für die Geschichte der Besiedlung dieser Mikroregion ist die Absenz der älteren
Keramik (mit Ausnahme von zwei Scherben) wichtig, die eine mehr intensive Besiedlung der Lokalität in der
früheren Phase vom Frühmittelalter nahezu ausschließt.

Abb. 1. Prager historische Städte. Schwarz – Kirche d. hl. Laurentius in Nebovidy in der Kleinseite, rot – Hel-
lichova (Hintere Dominikaner-) Gasse.

Abb. 2. Prag 1-Kleinseite, westlicher Abschnitt der Hellichova G. und der anliegende Teil der Straße Újezd. Lage der Grabens für die Entwässerung, der kleine schwarze Rechteck zeigt den Fundort aus dem J. 1969 (laut Plan beim Fundbericht, HUML 1971a). Die Pfeile zeigen die Lage der 2008 dokumentierten Schnitte.

Abb. 3. Rettungsforschung Hellichova 1969, Grundriss und Schnitt über die mittelalterlichen Objekte.

Abb. 4. Auswahl von dem am westlichen Ende der Hellichova G. bei den Grabungsarbeiten für die Entwässerung im J. 1969 erworbenen Estrich/Bruchstücken aus den Ofenwänden(?), (HUML 1971a).

Abb. 5. Auswahl der am westlichen Ende der Hellichova G. bei den Grabungsarbeiten für die Entwässerung im J. 1969 erworbenen Keramik, (HUML 1971a).

Abb. 6. Prag 1-Kleinseite, Hellichova G., Graben für die Hydroisolierung der Nordmauer des Hauses Nr. 300, Schnitt R04 (Forschung des Nationalen Denkmalinstituts 2008/14, HAVRDA/TRYML 2009b, S. 411), 20 m südlich vom Befund 1969 entfernt. Erklärungen: **grau** – Untergrund (der auf den lehmigen Abhangsablagerungen entwickelte Bodentyp – lockere Schraffur, darüber Lehmlagerung – dichte Schraffur), **gelb** – lehmige Aufschüttung mit Bauschutt (Hochmittelalter), **weiß** – rezente Steinlehmaufschüttungen und Ausfüllung der Graben für das Röhren- und Kabelnetz. **Legende** zu den Schichten: **18** – hellbrauner Hang-Sandstaublehm, mit zufälligem Vorhanden der Plänerkörner und –scherben, **19** – dunkelbrauner staubiger Lehm mit zufälligem Vorhanden der Plänerkörner und –scherben, Bodentyp, **20** – hellbrauner staubiger Lehm mit zufälligem Vorhanden der Plänerkörner und -scherben, vereinzelt Kohlenstücke, Lehm- oder Abhangsablagerung(?), **21** – brauner Ton, zahlreiche Plänerbruchstücke (1 bis 15 cm), zufällig Dachziegelscherben (bis 15 cm), **22** – Steinlehmaufschüttungen, Mauer, **Z2** – lehmgebundene Bruchsteinkonstruktion (Pläner, selten Schiefer).

Abb. 7. Prag 1-Kleinseite, Hellichova G., Kanalisierungsgraben vor dem Haus Nr. 535, Schnitt R20 (Teil) (Forschung des Nationalen Denkmalinstituts 2008/14, HAVRDA/TRYML 2009b, S. 411), 12 m nördlich vom Befund 1969 entfernt. Erklärungen: **grau** – Untergrund (der auf den lehmigen Abhangsablagerungen entwickelte Bodentyp – lockere Schraffur, darüber Lehmlagerung – dichte Schraffur), **rot** – pyrotechnologisches Objekt, **braun** – Lehmausfüllung der eingesenkten Objekte (2. Hälfte des 12.–1. Hälfte des 13. Jahrhunderts), **gelb** – lehmige Siedlungsschichten (Hochmittelalter?), **grün** – Lehm mit den Pläner- und Ziegelbruchstücken (neuzeitliche Aufschüttung), **weiß** – rezente Steinlehmaufschüttungen und Ausfüllung der Graben für das Röhren- und Kabelnetz. **Legende:** **81** – hellbrauner Lehmstaubton, **82** – dunkelbrauner Ton, **267** u. **268** – hellbrauner festgelagerter Lehmstaubton, selten Kohlenstücke, Kieselsteine, Plänerkörner, **269** – graubrauner weicher kohlehaltiger staubförmiger Ton, selten Pläner (4 cm), **274** – brauner weicher Ton, zufällig Kohlenstücke, **273** – brauner weicher kohlehaltiger Ton, zufällig isolierte Lagen vom rotgebrannten Ton, 0,5 cm stark, **271** – dunkelgrauer Ton, zahlreiche Steine (Pläner sowie Kiesel bis 5 cm), **272** – grünlich graubrauner bis intensiv brauner lehmstaubförmiger Ton, zufällig Kohlenstücke, **270** – brauner sandig staubförmiger Ton, zufällig kleine Pläner-, Kohlen-, Beinstücke, **266** – grauer, mäßig verdichteter staubförmiger Ton mit Zumiischung vom grobkörnigen Sand, zufällig Kohlen, kleine Kiesel, **218** – dunklerer graubrauner Ton, zufällig kleine Kohlenstücke, Pläner, Ziegelsplitt, Schieferscherben, **217** und **275** – Ton, zufällig Kohlenstücke, Pläner, Ziegelsplitt, Schieferscherben.

Abb. 8. Schnitt R20, Keramikauswahl, 2008. Die Ränder **1–4** aus der neuzeitlichen Schuttschicht 218. Die Keramik **5–8** aus der Ausfüllung eines mittelalterlichen Objektes: Fragmente **5** und **6** aus der Schicht 271, Fragment **7** aus der Schicht 272 und der Rand **8** aus der Schicht 273.

Abb. 9. Ausschnitt aus dem sog. Breslauer Holzschnitt von J. Kozel und M. Petrie, 1562. Die älteste Darstellung der Lokalität im Blick vom Petřín (Laurenziberg) von Westen zu. In der Mitte unten die Kirche d. hl. Laurentius in Nebovidy; Pfeil zeigt zur ungefähren Fundortlage.

Abb. 10. Prag 1-Kleinseite, Hellichova G. und ihre Umgebung. Zusammendruck der heutigen Katastermappe und des Ausschnitts der Mappe des Stablen Katasters aus dem J. 1842. Mit dem blauen Rechteck wird die Befundstelle aus dem J. 1969 deutlicher gemacht

Übersetzung J. Noll, English by Linda and Patrick Foster

Práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ „Archeologie – Průzkum a analýza nových historických pramenů k dějinám území ČR“ financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Mgr. Jan HAVRDA
NPÚ ÚOP v hl. m. Praze
havrda@praha.npu.cz

Mgr. Kristýna MATĚJKOVÁ
Ústav pro archeologii FF UK
MatejkovaKristyna@seznam.cz

PhDr. Michal TRYML
NPÚ ÚOP v hl. m. Praze
tryml@praha.npu.cz